

کوه گل افشان چابهاراثری جهانی

گل فشان پدیده‌ای طبیعی است که طی آن گل ولای از زیر زمین، چشمه وار به سطح زمین می رسد و شکل ماهوری بخود می گیرد. چشمه های گل افشان چابهار جاذبه ای شگرف، نادر و منحصر به فرد طبیعی زمین شناسی است که با دارا بودن پتانسیل ها و امتیازات مخصوص خود، می تواند به عنوان دومین ژئوپارک خاورمیانه، به یک اثر جهانی تبدیل شود.

در سیستان و بلوچستان و در شمال جاده کهیر- تنگ (جنوب جاده کهیر- زراباد) کوه گل فشان مخروطی شکلی وجود دارد که بزرگ ترین و مشهورترین کوه گل افشان فعال ایران است. این گل فشان ها در ۹۵ کیلومتری غرب بندر کنارک و در دشت کهیر نرسیده به روستای تنگ در زمینی مسطح واقع شده و دارای سه تپه کوچک گل فشان است که یکی از آنها شبیه آتشفشان و در حال حاضر فعال است و بقیه آنها نیز از چند سال قبل به صورت غیرفعال درآمده اند. در بلندای این تپه ها، دهانه هایی به قطر چند سانتی متر وجود دارد و از دهانه گل فشان که در حال حاضر فعال است، به طور متناوب گل خاکستری رنگ خارج شده و به سوی دامنه ها سرازیر می شود. دوره تناوب این پدیده نادر و زیبا ده تا پانزده دقیقه است که این عمل با لرزش خاک همراه است و گاهی به هنگام خروج گل، صدایی همانند شلیک تفنگ از آن به گوش می رسد.

گل فشان در موقعیت جغرافیایی $28^{\circ}00'N$ $65^{\circ}55'59'E$ در استان سیستان و بلوچستان واقع است. کوه گل افشان بندر تنگ با ارتفاع تقریبی ۱۰۰ متر و قطر قاعده کمی بیش از ۱۰۰ متر در فاصله حدود ۱۰۰ کیلومتری شهرستان چابهار قرار دارد. اطراف این کوه را بیابانی وسیع فرا گرفته که ظاهرا این بیابان نیز همچون خود کوه ماحصل اتفاقاتی درون زمین است. اطراف کوه به فاصله حدود ۲۰۰ متر از کوه، چاله ای به عمق حدود ۲ متر ایجاد شده که برای رسیدن به کوه باید وارد این چاله شد.

بالا رفتن از کوه اگر فصل بارندگی نباشد؛ تقریباً راحت است. در بالاترین نقطه کوه چاله ای به قطر کمتر از یک متر و به عمق حدود

نیم متر وجود دارد که با گل پوشیده شده است. در فواصل زمانی حدود یک دقیقه، مقداری گل با صدای خاصی شبیه به ترکیدن یک حباب، از چاله خارج و به اطراف پراکنده می شود. احتمالا تمام این کوه در طول سالیان دراز بر اثر فعالیت این چشمه ایجاد شده باشد. در کنار این کوه، دو کوه کم ارتفاع دیگر وجود دارد که به نظر می رسد زمانی آنها نیز گل افشان بوده اند.

گل فشان های ایران بیشتر در جلگه ساحلی دریای عمان بخصوص بلوچستان جنوبی تمرکز دارند و بیشتر آنها در حال حاضر فعالند، اما فعالیت آنها در فصول مختلف از سالی به سال دیگر تغییر پیدا می کند. این پدیده بطور عمده در فصول پرباران از جاذبه های نادر و دیدنی استان به شمار می رود. گل فشان ها در میان بومیان ساکن استان سیستان و بلوچستان و هرمزگان به صورتهای مختلفی تلفظ می شود. مردم منطقه گوآتر، جلگه دشتیاری و شرق بلوچستان گل فشان را به لهجه محلی بوتن واهالی چابهار، کهیر و زراباد آن را گل پاشان و ناپک به معنای ناف زمین یا ناف دریا می نامند و در بین ساکنان شرق استان هرمزگان نیز به آب باد معروف است.

گل فشان از جمله پدیده های جالب توجه در منطقه ساحلی خزر و دریای عمان هستند. هر چند در نقاط دیگر دنیا نیز وجود دارد اما همبستگی این عارضه زمین شناسی با منابع نفت و گاز آن را به پدیده ای جذاب در این دو حوزه تبدیل کرده است. در کل تعداد گل فشان های زمین بیش از ۸۰۰ عدد نیست که بیش از نیمی از آنها در اطراف این دو دریا قرار گرفته، بویژه تعدادی از آن در حوزه خزر در منطقه جمهوری آذربایجان واقع شده است.

کارشناسان زمین شناسی و گردشگری بر این باورند که در مورد گل فشان های شمال و جنوب کشور تاکنون مطالعات سیستماتیک و ارزنده ای انجام نشده و از آنجایی که این پدیده از ارزش اقتصادی و گردشگری بسیار خوبی برخوردار است، پیشنهاد می کنند تا این طرح به عنوان یکی از جدی ترین طرح ها و برنامه های مطالعات زمین شناسی دریایی همگام با گشایش انستیتوی زمین شناسی دریایی در ایران مورد توجه قرار گیرد. داریوش هوشمند یکی از کارشناسان زمین شناسی استان سیستان و بلوچستان ایجاد زمینه های رفاهی و امکانات اقامتی را از مهمترین مسائل در شناساندن این پدیده می داند و یادآور می شود: هنوز بر روی جنبه گردشگری منطقه از دیدگاه زمین شناسی کار چندانی صورت نگرفته است و بدیهی است که استفاده کاربردی از منابع گل فشان به عنوان سرمایه ملی به نفع ملت و کشور خواهد بود.

هفت گل فشان در منطقه چابهار وجود دارد که بزرگترین آنها در جاده کهیر به تنگ واقع است، فرمانداری این شهر برای شناساندن هرچه بهتر این پدیده زیبا به مردم کشورمان و جذب دوستداران طبیعت و گردشگرانی که به این منطقه سفر می کنند، به احداث جاده آسفالت، توقفگاه دارای سایه بان با سرویس های بهداشتی، همچنین مخازن آب آشامیدنی و فروشگاه برای ارائه مواد غذایی اقدام کرده است. منطقه آزاد چابهار نیز با برگزاری تورهای مختلف، شناساندن گل فشان نادر این منطقه را در دستور کار خود قرار داده است.

نکته حایز اهمیت در خصوص گل فشان های منطقه بلوچستان این است که با وجود ویژگی های منحصر به فرد و بکری که این پدیده خدادادی دارد و نسبت به بسیاری از نمونه های مشابه خود در کشورهای آمریکای مرکزی دارای ویژگی های بهتری است متأسفانه بهره برداری لازم و بهینه از آن نشده است و انتظار می رود با توجه به مسئولان محلی و کشوری، اتخاذ تدابیر و ایجاد تسهیلات لازم در این زمینه، بتوان به نحوی شایسته این پدیده های جذاب را به عنوان جاذبه های بکر گردشگری منطقه بلوچستان به هموطنان و جهانیان معرفی کرد.

نحوه تشکیل گل فشان ها بیشتر به منشا و نوع آنها بستگی دارد. اصولا دو نوع گل فشان در دنیا وجود دارد. یکی گل فشان های سرد که منشا تکتونیک دارند و دیگری گل فشان های گرم که از عوارض بعدی آتش فشان ها محسوب می شوند. به طور کلی میتوان گفت که نحوه تشکیل گل فشان بیشتر با نوع و منشا فشاری که به آن وارد میشود تا گل از درون زمین خارج شود، مرتبط است. عده ای همیشه به

دنبال پیدا کردن این پاسخ بوده اند که چه عاملی باعث میشود که آب و گل از اعماق به سطح زمین فوران کند. نظرات و عقاید گوناگونی تاکنون در این زمینه ارائه شده است که به شرح ذیل میباشند. برخی از دانشمندان معتقدند که گاهی اوقات لایه های ضخیم رس به قدری سریع رسوبگذاری میشوند که آب موجود در آنها فرصت خروج پیدا نمیکند و به همین علت حالت سیال پیدا نموده و بواسطه داشتن آب فراوان، نیروهای تکتونیکی بعدا رسها را تحت فشار قرار داده و آنها را به همراه گاز به سمت بالا می آورند. عده ای دیگر از پژوهشگران معتقدند که فعالیت های زمین لرزه ای، عامل اصلی خروج آب و گل است. تعدادی هم فشار مخازن نفت و گاز درون زمین را عامل اصلی فشار و بالا راندن آب و گل میدانند. در هر حال تمام محققان بر این اعتقادند که فشار عامل اصلی تشکیل هر نوع گل فشان اعم از گل فشان سرد یا گرم میباشد.

اهالی محل در مورد این پدیده چندین باور را مطرح می کنند و بر اساس اعتقادات خود نامهایی را نیز برای گل فشان به کار می برند. به نظر آنها گل فشان پدیده ای طبیعی است که با دریا در ارتباط بوده و به هنگام بالا آمدن آب دریا (مد) به ویژه در فصل تابستان، فعالیت آن به حداکثر می رسد، از این رو به آن ناف زمین یا ناف دریا نیز می گویند. عده ای بر این باورند که فعالیت این پدیده به کشش و جاذبه اجرام سماوی به خصوص ماه وابسته است. بر این اساس معتقدند که فعالیت آن در ۱ ابتدای ماه و نیمه ماه قمری (ماه نو، بدر) بیشتر می شود. هر چند این نظریه کمتر به حقیقت نزدیک است اما به طور کلی هم قابل رد نیست. گروهی نیز بر این عقیده اند که فعالیت این پدیده پس از بارندگی های شدید زیادی می شود، لذا ممکن است از آب ناشی از سیلابها، فعال شود. اما باید گفت که از نظر علمی، وجود گل فشان ها در هر منطقه اول نشانه بارز از فعالیت های تکتونیک بوده و ثانيا اغلب به لایه های سنگی دارای ذخایر نفت ویا دیگر انواع هیدروکربور بستگی دارد. فشار گازهای حاصل از این لایه و ذخایر آنها موجب می شود که سنگ های رسی و مارنی کف و تحتانی، که توسط آبهای زیر زمینی اشباع و نرم شده و یا به صورت گل در آمده اند به خارج پرتاب شوند و از این طریق دهانه هایی گاهاً بسیار بزرگ شبیه به دهانه های آتشفشان (شبه کرا ترا کرا ترگون) بوجود می آیند.

بیشترین درصد گاز تشکیل دهنده گل فشانها به گاز متان تعلق دارد که حدود ۸۵-۸۹ درصد میباشد. حدود ۱۰ درصد گاز دی اکسید کربن و درصد باقیمانده به گازهای نیتروژن و مونوکسید کربن تعلق دارد.

اصولا گل فشانها کاربرد زیادی دارند که از آن جمله میتوان به استفاده از گل آنها در سفال سازی، کوزه گری، بهره برداری از گاز، گردشگری، گل درمانی و... اشاره کرد. بسیاری از مردم از گل های گل فشان برای موارد درمانی استفاده میکنند. استفاده از گل های گل فشان برای گل درمانی فقط مختص استان نبوده و در در کشورهای دیگر از جمله آذربایجان استفاده میشود. از گل ها برای درمان بیماری های پوستی، درمان درد کمر، درد های مفاصل و... استفاده میشود. همچنین برای درمان تنگی عضلانی و انقباض عروق موثرند.